

и его геостратегические императивы. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 256 с. 3. Дергачев В.А. Геоэкономика Украины: (теоретические и прикладные основы) / НАН Украины; Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. — О.: ИПРЭИ НАНУ, 2002. — 244с. 4. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. — Изд. 3-е, дополн., — М.: "АРКТОГЕЯ-центр", 1999. — 928 с. 5. Колосов В. А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 479 с. 6. Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? — К.: Ин-т социологии НАНУ, 2001. — 440 с. 7. Політична географія та геополітика: Навч. посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. — К.: Либідь, 2007. — 255с. 8. Скотт Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. — Львів: Українські технології, 2005. — 384 с. 9. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. — К.: Знання, 2007. — 670 с. 10. Хантингтон С. Столкнове-

ние цивилизаций / Хантингтон С.; Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. — М.: ООО "Изд-во АСТ", 2003. — 603 с. 11. Черни О.М. Транзитивні цивілізації // Практична філософія. — 2001. — №1. — С. 233 — 242. 12. Шевченко М.М. Лімітроф України // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В.В. Лях. — Вип. 24. — К.: Український Центр духовної культури, 2001. — С. 206 — 216. 13. Шевченко М.М. Феномен культури стратегічного управління сучасного Китаю (геополітичний аспект) // Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. — Харків: НТУ "ХПІ". — 2003. — №4. — С. 14 — 22. 14. Шепелев М. Конфлікт мондіалізму і геополітизму: ідеологічні орієнтири нового глобального світу // Людина і політика. — 2003. — №3. — С. 83 — 89. 15. Agnew John A. Place and Politics in Modern Italy / John A. Agnew. — Chicago, University of Chicago Press. — 2002 — 299 p.

Надійшла до редколегії 08.02.11

УДК 911.3

Г. Ворплік, асп.

ГЕОКОНФЛІКТОЛОГІЯ ТА ЇЇ ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Розглянуто теоретичні основи геоконфліктології, а також її прикладні аспекти. В якості прикладів наведено гео-конфліктні ситуації навколо головних транспортних коридорів, ресурсних, а також туристсько-рекреаційних районів. Приділено увагу пошуку методів урегулювання конфліктів.

The paper is dedicated to geoconflictology, its theoretical principles and practical significance. Different types of geoconflictological situations are considered, such as conflicts within main transport communications, around important resource areas and the influence of the international conflicts on the tourism.

Постановка проблеми. Геоконфліктологія є новим напрямком у суспільній географії, який зародився в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. і нині продовжує формуватися. Створення теоретичних положень і системи основних понять цієї дисципліни, не об'єднаної поки усталеними науковими принципами, спрямовано на пояснення і прийняття рішень з метою прогнозування, контролюваності та уникнення конфліктів різного походження, які проявляються в просторі.

Важливість і актуальність проблеми збройних конфліктів, значний методологічний потенціал географічної науки в даній галузі і в той же час неможливість аналізу просторових аспектів конфліктів у рамках геополітики та політичної географії свідчить про необхідність створення нової галузі суспільної географії — геоконфліктології.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Автор спирається у своїх дослідженнях на країнознавчі теорії, в тому числі теорію "цивілізаційних розломів" С. Хантінгтона. Власне геоконфліктологічні теорії викладені у статтях таких російських вчених, як К. Аксьонов ("Геоконфліктологія як новий науковий напрям", 2007), Е. Гізатуліна ("Абхазський конфлікт: можливі аспекти дослідження в контексті урегулювання", 2007), А. Русецька ("Географічні аспекти заострення національної ідентичності в країнах Східної Європи", 2007), О. Сидоренко ("Укрупнення регіонів: оцінка конфліктогенності", 2008). Серед українських дослідників у галузі геоконфліктології слід виділити Б. Яценка, В. Стафійчука [4]. Механізм впливу політичних конфліктів, зокрема, проявів тероризму, на міжнародний туризм висвітлено у працях українського вченого-географа О. Бейдика [1].

Визначення невирішених сторін проблеми. На початковому етапі формування геоконфліктології в першу чергу необхідні емпіричні дослідження конкретних конфліктних ситуацій в рамках географічної компетенції. При цьому повинні застосовуватися різнобічні методи: аналітико-бібліографічні огляди, особливо досліджень з даної проблематики в західних країнах з їх переважно демократичними поглядами; системно-структурний підхід до визначення об'єкта і предмета досліджень; класифікаційний, порівняльний методи, прийоми моделювання; конкретно-країнознавчий, картографічний (картографування осередків і просторових проявів дії від глобальних до локальних конфліктів) прийоми та ін.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження геоконфліктології як нового наукового напрямку. Основними завданнями статті є аналіз теоретичних основ геоконфліктології, дослідження типових геоконфліктних ситуацій на прикладі конфліктів навколо головних транспортних коридорів, ресурсних, а також туристсько-рекреаційних районів, а також пошук методів урегулювання конфліктів.

Основний виклад матеріалу. Етимологічно термін "геоконфліктологія" складається з двох грецьких слів: гео — земля, logos — слово, поняття, вчення; та одного латинського: conflictus — зіткнення.

У найбільш загальному вигляді геоконфліктологію можна визначити як певну проблемну наукову галузь, основним завданням якої виступає дослідження політичних конфліктів, як особливих просторово-часових явищ.

Геоконфліктологія — це наука, яка досліджує в єдності географічні, політичні та інші взаємодіючі фактори, які впливають на виникнення, розвиток та наслідки політичних, у тому числі збройних, конфліктів [5, с.14].

Геоконфліктологія, як і всяка дисципліна, тісно пов'язана із суміжними науками. Це, насамперед, суспільна і політична географія, геополітика, геоэкономика, глобалістика, історія, політологія, економіка та інші суспільні науки, що конкретизують природу, механізми розвитку і наслідки конфліктів різного роду. До числа таких наук відносяться також правознавство і державознавство, що вивчають юридичні форми взаємодії людей, як-то: співробітництво, мирне співіснування, протидія або боротьба. Також геоконфліктологія має тісні зв'язки з конфліктологією, психологією, соціальною психологією та соціологією конфліктів, як одними з перших наук, які займаються дослідженням причин виникнення конфліктів та розумінням їх змісту, методів їхнього вирішення та конкретними діями, які б могли призвести до зняття конфронтації (розв'язання конфліктів).

Завданнями геоконфліктології є пошук передумов та факторів, які зумовлюють можливість виникнення і характер політичних (збройних) конфліктів, а також розробка шляхів їх попередження і розв'язання.

На формування, розвиток і розв'язання конфлікту впливає багато факторів. Їх можна класифікувати таким чином: за видом: географічні, політичні, економічні, історичні, соціальні, військові, релігійні, культурні, соціально-психологічні; за масштабом впливу: глобальні,

© Ворплік Г., 2011

регіональні, національні, локальні; за тривалістю дії: довгострокові, ситуативні.

Для геоконфліктології як географічної галузі знань надзвичайно важливим є дослідження передумов і факторів, які діють на різних просторових рівнях. Сучасний конфлікт являє собою результат складної взаємодії як глобальних факторів (таких як розпад колоніальної системи, глобалізаційні процеси), так регіональних (зіткнення інтересів блоків держав, коаліцій) та локальних (наприклад, особливості історико-культурного розвитку даної території). Їх спільний аналіз дозволяє оцінити мотиви, які призвели до прийняття того чи іншого політичного рішення, ескалації того чи іншого політичного конфлікту, виникненню збройного протистояння.

Наведемо декілька прикладів типових геоконфліктних ситуацій.

Конфлікт в межах транспортних коридорів

Геоконфліктологічні дослідження останнім часом набувають все більшого практичного значення. Наприклад, аналіз геоконфліктної ситуації навколо головних транспортних коридорів відіграє важливу роль для забезпечення міжнародних комунікацій. Так, уздовж узбережжя Сомалі – через Аденську затоку – проходить транзит 50% світового потоку наливних вантажів, близько 30% контейнерних перевезень, майже 25% перевезень нафти. Причому основна частина цього потоку – торгівля між Європою та Східною Азією, включаючи Китай, Японію, Індію, Південну Корею тощо. Наявність у цьому регіоні проблеми сомалійських піратів негативно впливає на економіку ЄС та перерахованих країн, котрі є головними гео економічними конкурентами США [3].

Для захисту транзитних міжнародних комунікацій необхідним є створення систем колективної безпеки на морі. Для цього потрібне об'єднання зусиль усіх держав з метою протистояти піратству та забезпечити морські пересування (передбачається, що кожна держава виділить частину військових кораблів зі свого флоту для системи міжнародної морської безпеки).

Конфлікт навколо ресурсних районів

Прикладом конфлікту в межах ресурсного району є ситуація навколо острова Зміїний у Чорному морі. Конфлікт між Україною та Румунією, який розпочався після закінчення Другої світової війни, був врешті-решт урегульований шляхом досягнення компромісного рішення в Міжнародному Суді. В результаті вимоги обох держав були задоволені частково. Зміїний був усе-таки визнаний островом, а не скелею, як того вимагала Румунія. Шельф Чорного моря, який за даними нещодавніх геолого-розвідувальних досліджень є багатим нафтогазовим районом, був поділений між Україною та Румунією, причому по лінії, встановленій Міжнародним Судом та відмінній від вимог обох держав (територіально на користь Румунії, а за прогнозними запасами нафти й газу Україна отримала значну перевагу). І незважаючи на те, що обидві сторони залишились не в повній мірі задоволені рішенням суду, цей приклад доводить, що мирне врегулювання політичних конфліктів цілком можливе. Інструментами розв'язання таких конфліктів можуть бути переговори, посередництво, а якщо вони не дають необхідного результату, ефективним методом є розв'язання конфлікту засобами міжнародного права.

Врегулювання існуючих конфліктів навколо ресурсних районів є необхідною умовою раціонального використання ресурсів та ефективної співпраці між сторонами в цій галузі. Тому пошук компромісних рішень таких конфліктів – один з головних факторів розвитку економіки в регіоні та налагодження добросусідських стосунків між державами для конструктивної співпраці. І в цьому випадку очевидним є важливе прикладне значення геоконфліктологічних досліджень.

Конфлікт у туристсько-рекреаційних районах

Ще одним прикладом практичного застосування геоконфліктології є аналіз впливу міжнародних (в тому числі збройних) конфліктів на розвиток туризму в рекреаційних районах. Міжнародний туризм є одним з основних джерел доходу для багатьох країн і складає значну частину (близько 30%) світової торгівлі послугами. Це дуже динамічний сектор світового господарства, який розвивається високими темпами, і тому має велике значення для світової економіки в цілому та окремих держав зокрема.

Нестабільна політична ситуація, а тим більше активний збройний конфлікт у регіоні негативно впливає на розвиток туризму. Проведений аналіз стану європейського та світового туризму в умовах суспільно-політичної нестабільності свідчить про те, що терористичні акти по-різному впливають на динаміку його показників і перспективи розвитку туризму. Теракти глобального масштабу призводять до зменшення кількості туристських прибуттів не лише в країні, де вони сталися, а й в інших країнах (хоча цей вплив іноді прихований); теракти регіонального масштабу спричиняють зменшення туристських прибуттів до країни, де стався теракт, на порівняно тривалий період часу (близько 6 місяців) порівняно з аналогічними періодами минулих років; вплив терактів національного рівня проявляється у зменшенні кількості туристських прибуттів до країни протягом 1-2 місяців порівняно з аналогічними періодами минулих років, причому показник кількості туристів менший, ніж очікуваний, на 5-10%; локальні теракти характеризуються переважно незначним впливом на основні туристські показники, їх вплив важко, а іноді й неможливо простежити [1].

У той же час є і приклади позитивного впливу врегулювання існуючих конфліктів на розвиток туризму та економіки держави в цілому. Після розпаду Югославії Словенія та Хорватія почали розвивати свої рекреаційні комплекси і досягли високого рівня економічного розвитку за рахунок притоку доходів та інвестицій від зростаючої кількості міжнародних туристів [2, с. 179-188].

Висновки. Таким чином, геоконфліктологія як новий науковий напрям динамічно розвивається, її становленню сприяє проведення теоретичних та прикладних досліджень в цій галузі, систематизація розрізнених відомостей та об'єднання зусиль вчених у пошуку факторів виникнення та розвитку конфліктів, а також методів їх попередження та конструктивного врегулювання.

Основними теоретичними аспектами є визначення сфери досліджень, об'єкта, предмета геоконфліктології, її системних та інформаційних зв'язків із суміжними науками; систематизація існуючих досліджень в цій галузі; розробка класифікації конфліктів і типології факторів, які впливають на формування, розвиток і розв'язання конфліктів; а також, що видається найбільш важливим, пошук методів та інструментів їх конструктивного врегулювання і попередження.

Прикладне значення геоконфліктології полягає, зокрема, у вивченні геоконфліктної ситуації навколо транспортних коридорів, ресурсних, а також рекреаційно-туристських районів, для забезпечення їх найбільш раціонального використання і сталого розвитку в умовах сучасних суспільних процесів, які відбуваються на світовій арені.

1. Бейдик О.О., Ващук Д.М. Туризм в умовах суспільно-політичної нестабільності. // Український географічний журнал. 2008. №4. – с. 39-44.
2. Логинов Ю.Ф. Влияние межэтнических конфликтов на развитие международного туризма на территории бывшей Югославии. // Вестник СПбГУ. География. Серия 7. Выпуск 4. 2008. – с. 179-188.
3. Максаковский В.П. Географическая картина мира: В 2 кн. – М., 2003.
4. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Браїчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. – К., 2007.
5. Проблемы геоконфликтологии. В 2 т. Т. 1 / Под редакцией Н.С. Мироненко. – М., 2004.